

An Filí – Ceannródaí agus Urlabhraí Pobail

Peadar Mac an Iomaire

Ba sa mbliain 1908 a rugadh Joe Shéamuis Sheáin nó Filí Bhaile na mBrobhach. Ba as Baile na mBrobhach a athair, Séamus Sheáin, agus ba as an mbaile ó theas de, Baile na hAbann a mháthair, Nóra Ní Chualáin. Ba iad na tithe cuarta, na tithe tórraimh, cruinnithe ag crosbhóithre agus ag geata an tséipéil a mhúin béaloideas Chois Fharraige don fhilí agus do na céadta leis. Bhí sé de cháil riamh ar mhuintir Bhaile na mBrobhach a bheith an-tráthúil ag caint. Cé nach ndeachaigh an filí le tráthúlacht ina chuid filíochta, chuidigh an tráthúlacht leis lena intinn a aibiú agus leis an bhfocal ceart a chur san áit cheart ina chuid filíochta.

Sa mbailiúchán dá chuid a foilsíodh i bhfoirm leabhair i 1983, tá dánta molta ar dhaoine, dánta ag cur síos ar áilleacht na timpeallachta, agus tá trí cinn de dhánta caointe ann, *An tAthair Mícheál Ó Gríofa*, *Mícheál Breathnach* agus *An Cladach Dubh*. Tá dánta seanmóireachta ann, *An Bás*, *Lá an Bhreithiúnais*, *Aiséirí an Pheacaigh* agus *Ar Aghaidh*. Ansin tá bagairtí tragóideacha nó fáistine, insint céard a tharlóidh, an Dara Cogadh Mór agus an Tríú Cogadh Oór agus tá dán fealsúnachta, a d'fhéadfá a rá, ar a dtugtar *An Bheoichte*. Ansin tá cur síos ar eachtraí staire, mar shampla *Contae na Mí*, *An Gáirdín Álainn*, agus *Inis Fáil*. Ansin tá cur síos ar rudaí a tharla san áit, *Contae na Mí*, *Amhrán na Caorach*, *Turcaí na Céibhe* agus *Bóthar an Locháin* agus tá dán sciolladóireachta ann, *An Gráinneach Mór*, dánta deoraíochta is ea *Spailpín Chamais* agus *An Deoraí as Baile na mBrobhach*. Tá aisling scríofa ag an bhFilí ar a dtugtar *An Bhean Sí*. Tá dán fiannachta scríofa aige ar a dtugtar *Oisín agus Pádraig* agus tá *An tOileán Draíochta* déanta aige, cur síos ar scéal ón mBéaloideas go raibh oileán draíochta siar ó Árainn.

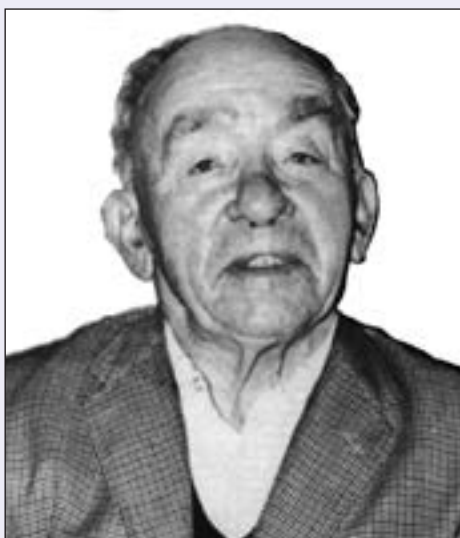
Bhí níos mó ná sin dánta scríofa ag filí Bhaile na mBrobhach ach sin iad na dánta a theastaigh ón bhFilí féin a bheith ina leabhar. Bhí dánta cumtha aige nár mhaith leis iad a fhoilsiú ar chor ar bith agus gurbh fhearr leis go ligfí i ndearmad iad. Tá véarsaí eile aige anseo agus ansiúd faoi dhaoine agus faoi eachtraí a tharla, ach is rudaí iad sin a cumadh ar an bpointe a raibh na heachtraí ag tarlú agus arís is í an tuiscint a fuair mé uaidh, gur bhain siad sin leis an am atá caite agus go raibh a seal tugtha. Mar sin, na tríocha dán atá sa leabhar, is dánta iad a bhí ceadaithe ag an bhFilí féin a fhoilsiú agus tógadh síos iad mar a dúirt sé iad. De bhrí go raibh an filí ag rá na ndánta seo ina intinn féin beagnach chuile lá, nuair a bhíodh sé ag obair nó istigh sa teach leis féin, ba é sin a bhealach leis na dánta a choinneáil de ghlan mheabhair ach

freisin de réir mar a bhí sé á rá bhí sé ag déanamh athruithe orthu anseo agus ansiúd agus ag fágáil corrvéarsa ar lár nó ag déanamh athruithe ar véarsaí eile. Bhí sé sin an-soiléir agus mise ag bailiú na ndánta uaidh, mar dán a thaifeadadh tú sé mhí ó shin, agus nuair a ghabhadh tú á sheiceáil arís

leis, bheadh athruithe déanta aige air agus bheadh ort é sin a thaifeadadh as an nua. Is léiriú é seo go raibh sé ag síor-oibriú, ní amháin ar na dánta a bhí sé a chumadh faoi láthair ach ar na dánta a bhí cumtha aige leis na blianta, go háirithe na dánta ba ghairre dá chroí.

D'úsáid sé smaointe a bhí ag snámh in intinn an phobail agus chuir sé i véarsaíocht iad, ach freisin thug sé eolas don phobal ar an saol a bhí caite, ar an nádúr, ar an gceideamh agus rinne sé filíocht a rinne léiriú ar céard a bhí le teacht.

Ba ionann an dán d'Fhilí Bhaile na mBrobhach agus céibh fhascúil a bhféadfadh sé a smaointe féin agus smaointe a phobail a chur ar an bhfoscadh agus nach gcuirfeadh tonnta an tsaoil scaipeadh agus fán orthu. B'ionann na dánta a chum Filí Bhaile na mBrobhach agus tuláin do Phobal Chois Fharraige agus iad ag siúl ar chosán na beatha. D'fhéach Filí Bhaile na mBrobhach air féin mar cheannródaí a mhuintire, bíodh sé ar an Achreídih nó ag obair don Chomhairle Contae nó do Bhord na hOibreacha Poiblí ar cheann de bóithre an cheantair. Sampla de sin is ea nuair a bhí sé ag obair sa gcoiléir ag Ard Iothlainn Shéamuis; bhí geaingear áitiúil i gceannas ansin. Ní raibh an t-innealtóir sásta leis an ngeaingear sin ná leis an méid oibre a bhí sé a bhaint as na fir oibre. Bhí sé ró-bhog leo, dar leis an innealtóir. Tugadh bata agus bóthar don gheaingear agus lá arna mháireach tháinig fear ón Achreídih mar gheaingear nua ar na fir. Níor thaitin sé seo leis na fir agus níor thaitin sé leis an bhFilí ach oiread agus seo mar a bheannaigh an Filí don gheaingear nua nuair a chuaigh sé

Joe Shéamuis Sheáin

suas chuige, mar a dúirt sé leis na fir oibre ina dhiaidh sin:-

1. Ar maidin Dé Céadaoin ag Ard Iothlainn Shéamuis
2. Is ea chonaic mé an séacla ina sheasamh le aill
3. Chuaigh mé go dtí é agus labhair mé sa mBéarla
4. Is d'fhiafraigh mé an é an feithideach é a bhí a'inn in áit Shedán

D'úsáid an filí na deiseanna seo le feidhmiú mar fhear labhartha, mar cheannródaí agus fiú amháin mar láithreoir do na daoine a raibh sé ag obair in éineacht leo. D'úsáid sé an fhilíocht freisin le nach mbeadh daoine ag siúl air. Tá cás ann go raibh sé ag teacht aniar i gcosán nach raibh chomh fada sin ó na theach agus go raibh bean a bhí pósta isteach san áit ag iarraidh nach mbeadh sé ag úsáid an chosáin sin cé go raibh a mhuintir á úsáid le fada, mar gur cheap sise gur le muintir a fir féin é agus go ndearna sí iarracht an Filí a stopadh ó bheith ag úsáid an chosáin uaidh sin amach. Seo é an bealach a bhí aige, in áit tosú ag sciolladh uirthi gur chum sé dán agus bhí daoine eile san áit a rá an dán sin. De réir a chéile fuair sise an teachtaireacht nach raibh mórán céille a bheith ag iarraidh an fear seo a stopadh ó dhul i gcosán a raibh sé ag dul ann le fada. Seo é an dán

*Nach iontach an bhail é le cur ar aon chréatúr
Nó ar thuill sé droch-eascainí manach nó naomh.
Nuair a d'éirigh sí amach lena starógaí fada
nó gur scaip sí mo bheairtín sa sean chosán caol.*

*Bhí an cosán sin 'ainne ó aimsir Rí Séarlas
Nó gur tháinig na scrapers isteach in san áit.
Is gur fhága siad Micil ina luí sa dícheille
Nuair a rith sé ón soitheach a bhí ag dul go na Stáit.*

Anois bhí roinnt mhaith de na véarsaí sin cumtha aige agus bhí amhrán eile déanta aige faoi rothar nua a ceannáíodh. Níor cloiseadh iad sin mórán taobh amuigh den áit lenár bhain siad. Is é an rud atá ráite liom go bhfuil amhrán an bhaighiscil imithe as cuimhne go leor daoine anois agus bhí an-ríméad orm nuair a d'éirigh liom é a fháil as ábhar a bhí scríofa ag Peadar Mháirtín Tom go ndéana Dia grásta air. Seo an dán.

Amhrán an Bhaighiscil

*Ag Lochán na Muinge is ea a chonaic mé an t-iontas,
Nach bhfeice mé arís an fhad is a mhairfeas mé beo.
Bhí Micil ann sínte is é caite sa draoib
Agus an rothar ina phíosáí ar thóin an phoill mhóir.*

*Tráthnóna Dé Sathairn is ea a chuala mé an teagasc
Go raibh an baighiscil ceannaithe ar airgead mór.
Tugadh abhaile é i láthair fianaise geanúil
Agus réitíodh amach é le go mbuailfeadh sé bóthar.*

*Scead mhaidne ort a Mhicil, nach tú a rinne an smíochadh,
Is nach tú a fágadh cloíte ar leath taobh an bhóthair.
Bhí d'easnachaí briste is do chóta ina phíosáí
Is do chráimh droma sníomhtha ag na lindéir dar ndóigh.*

*Cloiseadh i mBoth Loisthe an fear bocht ag sionail,
Agus chruinnigh a ghaolta sách brónach go leor.
Nuair a chuireadar tarraingt i gceartlár an chíocra air
Rinneadar gníomh is an smíste a thabhairt leo.*

*Ceanglaíodh le cáblaí ar thóin an phoill bháite é.
Bhí Meaig ann ag gárthail is Séamas ag gleo.
Nuair a tugadh ar bruach é chuaigh fios ar na gardaí,
Is gurab é a deir an sáirsint go n-éireoidh sé fós.*

*Nuair a tomhaiseadh an Linn Gorm le slabhraí is le cáblaí,
Céad is fiche feá a bhí an doimhneacht ón mbóthar.
Is nach trua sin don chréatúr a cuireadh go básta ann
Is gurab ar an gcéad lá de Mhárta a d'éirigh sé dhó.*

*Nach iomaí sin nuatocht a fritheadh i bpáipéir
Is nach iomaí fear láidir a cuireadh faoin bhfód.
Is gur chásaigh Rí Shasana an scéal le Meaig bhreá
An cleas a d'éirigh den dea-fhear ag sean-gharraí Phól.*

*Ghoill Mussolini go brónach is go cráite
Nuair a chuala sé trácht ar an dúnmharú mór.
Agus gurab é a deir Herr Hitler dá gcloisfeadh sé in am é
Go mbeadh sé láithreach ag bun an chrainn mhóir.*

*Brón ort a Churraoin, nach tú a rinne an léan scrios,
Is nach tú a d'fhága éagmais ar Shéamas go deo.
Dá mbeifeá gan bacadh le a bheith istigh in t'agent
Ní ghoillfeadh an scéal seo ar an bPápa sa Róimh.*

*Tá dochtúirí ag teacht ar an bhfarraige as Éigipt,
Le breathnú go géar air is leigheas a thabhairt dhó
Tháinig scéala ar an mbaile ón Uachtarán Éamon
Gur masla don Ghaeltacht má théann sé faoin bhfód.*

*Beidh cuimhne ar Mhac Pheadair go dtiocfaidh Lá an tSléibhe
Ar an gcontúirt chrúa ghéar a chuaigh an tréanfhear sin ann.
Is nach liachtaí lá fada a chaith sé ina léine
Ag obair go géar dhá caitheamh suas lena shleán.*

*Mo bhrón is mo mhairg nach úd é an scéal cráite,
Má chrochann an bás 'un bealaigh uainn thú.
Beidh smúit ar an gcommon ag teacht do Fhéil Pádraic
Is níl bean óg dá bhreáichte nach gcaillfear le cumha.*

*Tháinig teachtaire anall ó cheannfort na Státaí,
Agus dúirt go mba náireach an cleas é sa tír.
An leagan a d'éirigh ar bhruach an phoill bháite,
Is beidh seanchas fada go deireadh an tsaoil.*

*Is cosúil le mallacht an timpiste chéanna
Nó eascaine ghéar a dhéanfaidh manach nó naomh
Nó meas tú ar thuill sé an drochphaidir ar aon chor
Nuair a stop sé a ghaolta as an gcosáinín caol.*

*Bhí an cosán sin acub ó aimsir Rí Séarlas
Nó go dtáinig na scrapers isteach ins an áit.
Is gur fhága siad Micil ina luí sa dícheille
Nuair a rith sé ón soitheach a bhí ag gabháil go na Stáit.*

*Beidh cuimhne go héag ar an maidin bhreá chéanna.
Bhí an buinneán dhá shéideadh ag an soitheach ar an gcuan
Bhí Micil ina chodladh is a chloigeann faoin éadach
Is ar shaibhbreas na Gréige ní thiocfadh sé anonn.*

*Nuair a thioctas an séasúr a chuirfeas toradh ar na géaga
Beidh raithneach is sméara is fear ins gach gleann.
Beidh claidheacha an Pháirc Gharbh dhá leagan as éadan
Is fear cosanta an réimse, mo léan, ní bheidh ann.*

*Níl caora dhá bhradaí ná gabhar ins an taobh seo
Nach bhfuil cruinnithe ó Aoine ag ithe ins an bPáirc.
Is an té a ruaigfeas siar iad thar Chlochar a Liónóg
Mo léan tá sé cloíte is é i gcontúirt a bháis.*

*Níor roinneadh an talamh seo amach ó lucht rialtais
Is níor tháinig aon díol air, sin ní nach bhfuil cóir.
Ach nuair a thioctas an saol is go gcuirfear air caoi
Beidh Mairéad ag caoineadh is faoi leatrom go deo.*

Ba dhuine gaoil den Fhilí féin a cheannaigh an rothar seo agus bhíodh faisean ag an bhFilí a bheith ag spochadh faoi ó thráth go chéile agus tá tuiscint ar an gcúis a bhí aige leis le fáil in Amhrán an Bhaighiscil. Tá cuid de bhealaigh agus de scileanna an mhagaidh i gCois Fharraige le foghlaim ag scoláirí sa réimse sin léinn ó shaothar an Fhilí.

Rinne sé dán eile nuair a cuireadh an duine céanna, Michil Pheadair agus col ceathrar leis as an gCathair, Joe Ó Márta, amú sa gceol nuair a bhíodar ag teacht abhaile tar éis iarraidh phoirtín a bheith déanta acu. ‘Sé an áit a raibh siad ná thuas ag caorán Mhaitiú an Chlochair agus cuireadh amú iad ach ní raibh siad ach cúpla céad slat amú agus seo a dúirt an Filí fúthu ina dhán.

Amhrán Mhicil Pheadair agus Joe Ó Márta

*Ar chuala sibh nó an bhfaca sibh aon scéal chomh hiontach
Mar a tharla do bheirt scramairí tráth éigin in sa mí seo
D’fhág siad an páiste thuas tráth mharfach na hoíche
Agus shiúil siad móinte is eascachaí agus tamhnachaí na tíre.*

*Ar seachrán sí sea a casadh iad ar fhágáil dóibh an ghráta
Mar chroch sé Micil Pheadair leis is a chol ceathrar Joe Ó Márta
Thar haibhneacha, thar chlascachaí, thar shléibhte caola is arda
Is gurb é Críost a bhí sa bhfabhar dóibh is a thug iad slán ón gábh sin*

*Anois a Mhichil Pheadair ó shíl mé go rabhais críonna
Go raibh tú i bhfad ní ba fadhbheathnaí ná fear ar bith sa tír seo
Ní hé sin féin a bhfachtas dom ach nár aithnigh tú fuath thar charthanas
Ar do bhealach síos abhaile nuair nár aithnigh tú ceann an mhóta.*

*Ag dul thar Loch na bhFuinseann dó ag leath uair tar éis a dó,
Ag caoineachán is ag screadach mar a bheadh loing a chasfaí i gceol.
Thart trí chlochair ghéara, trí dhearglaoch is sléibhte
Ach bhí an sonas i gclár a éadain is é a thabhairt abhaile beo.*

*Ag dul thar Chorra na Craoibhe dó le solas gealaí bhreá
Dá smaoiníodh sé ar Sheáin Mhairéid a fuair bás ann fadó an lá.
Dá n-iarrfadh sé cabhair is coimirce air is é a thógáil as an ngábh
Ní eiteodh fear chomh measúil é lena threorú abhaile slán.*

*Shiúil sé Leitir Meas taobh thoir is na Cualachaí go léir
Isteach go Leitir Gungaid is amach go Leitir Péic
Ach gurb é Tulaigh na nUan a d’aithin sé agus a tháinig ina líon
Ach ag dul trí Dhoire Thoirc dó is ea d’aithin sé beagán tithe.*

*Casadh an t-uisce mór dó, níor mhór leis é a shnámh
Loch Coirib cé gur mba mhór é mar a bheadh braillín óir gan fál
Ach ag bord locha ba ea scanraíodh é ar fheiceáil dó na mbád.
Thug sé a chúil don chúinne sin is gan sméaróid ina cheann.*

*Dá bhfeicfeá ag dul trí Fhionnán é is a bhróga móra ag gíoscadh
Ag ropadh thar thulachaí mar a d’fheicfeá mionán míosa
Ba é an tsamhail a thabharfá dó ná fear ag rith ón dlí
Is nach maith leis castáil leat mar go raibh sé tar éis drochmharú a dhéanamh.*

*Anois a Mhac Uí Mhárta mar níl do chás sa réidh
Nó go scríbhinn síos le peann ar gach dít dár shiúil tú féin
Dá bhfaighinnse ríocht na Spáinne is gan caintiú ort in san dán seo
Dár m’fírinne nach bhfágáinn tú gan tarraingt thríd mo bhéal.*

*Ar cuimhneach leat an oíche údai ar oíche an tseacha mhóir
Ar thréig tú féin do chomrádaí a bhí in éindí leat ag ól.
Gur scoith tú cnoic is móinte is cairceachaí giúsaí,
Póirsí cúnna is cúinní nár caintíodh orthu fós.*

*Nach iomaí naosc is fadó a dhúisigh sibh ar an mbealach
Ó d’fhág sibh Caorán Mhaitiú go bruach na Locha Móir
Siar Clochar Daraí agus aniar in aghaidh na strapáí
Gur shíl tú go raibh an baile agat nuair a bhí tú ag Tigh Eoghain.*

*Scoith sé Cnoc na Maoile go gairid ina dhiaidh sin.
Ba luaithe é ná an fiach dubh ná an giorra in san ngleann.
Shiúil sé Conamara síos agus suas fré chéile
Gur threabh sé taltaí riasca is gach bántrach dá raibh ann.*

*Casadh an chailleach feasa leis go moch le héirí gréine.
Bhí sí ina léine ag baint luibheannaí sa drúcht.
D’iarr sé cabhair is coimirce uirthi is é a chur ar an eolas
A hainm choíche nach labhródh faoi, mar rinne seisean drúis.*

*Thástáil sí na cupáin dó is chuaigh sí thríd na cártaí,
Is thug beagán fáirnéis dó ach gan castáil uirthi arís.
Threoraigh sí aniar aduaidh é is go Litir Fir a tháinig,
Is ar chomhairle na caillí gránna ghoid sé caipín Phete.*

*Tá an bheirt sa mbaile anois ina sláinte mar is gnách leo,
Cois stillhouse ná cois gráta ní fheicfear iad arís.
Cuirim deireadh leis an seanchas agus beannacht lena bhfuil ráite,
Ach seo sláinte agus fáilte go n-ólfaidh siad arís.*

Ba chumadóir filíochta Joe Shéamuis Sheáin ach ba láithreoir freisin é. Tá tábhacht le scil agus pearsantacht an láithreora. Ní amháin gur fiú staidéar a dhéanamh ar an bhFilí mar láithreoir ach is fiú staidéar a dhéanamh freisin ar iompar a phobal éisteachta, pobal a bhí an-mhórtasach as a chumas, as an gcaoi a raibh an cleachtas á mhúnlú agus as an bhfeidhm a chonaic siad sa bhfilíocht agus iad ag dul thríd an saol.

Is gnéithe riachtanacha iad seo den ealaíon, rud atá fite fuaite sa bhfilíocht bhéil. Is fiú aird a dhíriú ar an mbealach a bhféadfadh filíocht bhéil feidhmiú mar ghné thábhachtach d’fhorbairt an duine i réimse leathan den saol.

Thuig an Filí gur oidhre ar na seanfhillí é. Duine teanntásach, údarásach a bhí ann agus é ag cur a shaothar i láthair. Thuig sé go raibh pobal ag teastáil uaidh, daoine le dánta a chumadh dóibh, daoine le dánta a chumadh fúthu, daoine a d’éistfeadh leis na dánta agus a thuigfeadh a dtábhacht agus daoine eile a scaipfeadh eolas faoi obair agus faoi bhuanna an fhile ó bhéal go béal. Ní fhéadfadh sé láithriú den scoth a dhéanamh gan pobal a bheith aige a thógfadh cuid de na dualgais sin orthu féin gan aon ghá sin a iarraidh orthu.

Tagann ceannródaíocht ó chumas sa scil agus ó eolas

leathan i réimsí éagsúla. Is deacair don té a gceaptar nach bhfuil mórán ar eolas aige a bheith glactha ina cheannródaí. Is ag aithris a dhánta i láthair daoine a chuir suim iontu a shroich an filí foirfeacht ina scil. Chuireadh sé ríméad air daoine a bheith ag tógáil na n-amhrán uaidh, sin dá gcur de ghlan mheabhair. Bhíodh sé ag rá na ndánta seo ó cheann go ceann leis féin agus á bhfeabhsú de réir mar a bhíodh sé ag dul tríothu.

Thóg daoine amhráin go héasca ó dhaoine eile. B'fhearr daoine aige sin ná ag foghlaim na filíochta ag an scoil. Is ar iompar an duine atá an fhoghlaim ó bhéal bunaithe cuid mhór. Déanann daoine roghanna taobh istigh dá gcultúr féin na dánta seo a fhoghlaim le cur lena stór eolais. Tá an t-amharc agus an éisteacht an- tábhachtach ag piocadh suas na filíochta, an amhráin, an cheoil agus an damhsa, rud a bhíodh sna tithe agus an filí óg agus ina mhaith. Tá seo an-tábhachtach freisin do dhaoine nach scríobhann síos an t-ábhar atá le foghlaim. Bhí sé tábhachtach don Fhilí agus é ag rá a chuid dánta go

ndéarfadh sé an dán seo gan a dhul amú ann. Chuirfeadh sé lena mheas sa bpobal. Ní raibh sé de cheart ag duine ar bith athrú a dhéanamh ar dhán Fhilí Bhaile na mBrobhach ach ag an bhFilí féin.

Bhí feidhm ag iompar agus ag láithriú an dáin agus ba ar an mbealach sin a chuir le stádas an fhile sa bpobal. Bhí pointí áirithe ag baint le dán a chur i láthair comhludair i dteach bainise nó i dteach a mbeadh teacht le chéile mór sóisialta ann. Ba bhealach é le mothúcháin láidre a scaoileadh amach. Ba bhealach é le smacht sóisialta a chur i bhfeidhm. Ba mhodh oideachais é don phobal go háirithe agus é ceangailte le mothúcháin. Ba bhealach é leis an bpobal a fháil ar na mothúcháin chéanna nó aontacht mothúcháin an phobail a chruthú. Ba bhealach é le go mbeadh barr foirfeachta á shroichint ag an ealaíon áirithe a bhí ar taispeáint. Ba thaispeántas drámatúil a bhí ann a chruthaigh pobal nó comhludair agus go raibh neartú pobail lárnach ann.

Cuidíonn teacht le chéile daoine go háirithe i dtithe cuarta, i dtithe a mbíodh ceol agus amhráin agus damhsa ar siúl iontu le pearsantacht na ndaoine ar fad a bhíodh páirteach sna scileanna seo a láidriú agus cur lena dtuiscint ar a gcultúr féin.

Deis a bhí ann freisin ag daoine tuilleadh aithne a chur orthu féin agus ar bhealaí a chéile, na bealaí a bhí leis na daoine éagsúla. D'oibrigh na hócáidí sna tithe mar bhealach a bhí ag daoine le scaoileadh leo féin taobh istigh de phatrún sóisialta áirithe. Chuidigh sé le daoine fanacht ar a gcéill le deis a bheith acu rudaí a cheapfaí a bheith díchéillí a dhéanamh agus ócáidí a bheith ann le sin a dhéanamh. Chuidigh seo le forbairt agus fás suas an duine ina thimpeallacht féin. Bhíodh grúpaí éagsúla ag ócáidí sna tithe mar bhainiseacha, céilithe Gaeilgeoirí, an oíche roimh dhaoine as an teach a bheith ag dul go Meiriceá agus mar sin. Ba dheis ag na gasúir gluaiseacht go nádúrtha ó bheith ina ngasúir, ina ndéagóirí go dtí a bheith ina ndaoine fásta. Bhí na hócáidí sna tithe, na hócáidí ag na crosbhóithre, na céilithe i gColáiste Chonnacht mar bhealach ag daoine le gluaiseacht ó ghrúpa óg go dtí a bheith ina bhfir nó ina mná óga.

Tá ócáidí nó searmanais i ngach uile chultúr ag baint le páirteanna tábhachtacha de shaol an duine ón mbreith go dtí an pósadh agus go dtí an bás. Bíonn sluaite i láthair ag na hócáidí sin. D'úsáid daoine scileanna léirmheastóireachta ar amhráin, ar dhánta, ar cheol agus ar dhamhsa ag ócáidí sna tithe. Thugadar spreagadh do dhaoine a dhul i dtreo foirfeachta

STANDÚN

SPIDDAL

A Unique Shopping Destination

Siopa de'n Scoil

RUD ÉIGIN DON TEAGHLACH AR FAD

OSCAILTE 7 LÁ NA SEACHTAINE

FAISEAN NA MBAN

BRONNTANAIS

DO NA FIR

ÉADAÍ CNOITÁILTE

- CAIFÉ BEAG
- PÁIRCEÁIL
- 15 NÓIMÉAD Ó CHATHAIR NA GAILLIMHE

STANDÚN, AN SPIDÉAL FÓN - 091 553115

OSCAILTE 7 LÁ NA SEACHTAINE DÉ LUAIN - DÉ SATHAIRN 9.30 - 6.30 DÉ DOMHNAIGH 1-5.30

ón gcaoi a bhfaca siad daoine a raibh meas an chomhludair tuilte acu á n-iompar féin taobh istigh den fhráma sóisialta sa gceantar ina raibh siad.

I gcás Joe Shéamus Sheáin scríobhadh a chuid dánta síos agus cuireadh go Meiriceá iad. Tá samplaí faighte de litreacha Béarla curtha leo agus togha cumas scríbhneoireacht i nGaeilge ag na daoine a scríobh na dánta agus iad ag scríobh litreacha Béarla ag a chéile cé gurbh í an Ghaeilge a gcéad agus a rogha teanga.

D'fheidhmigh an Ghaeilge mar áis thábhachtach smaointeoireachta agus cruthú filíochta, cruthú comhrá, agus siosca idir daoine. Sin ceann de bhealaí an duine le bheith ag cur tuilleadh eolais ar a thimpeallacht agus ag déanamh graithe taobh istigh agus taobh amuigh de. Seo pobal á chruthú agus ag feidhmiú. Is féidir le pobal comhoibriú pobail a chinntiú. Is éasca do dhaoine comhoibriú le chéile ná iad féin a chur i gcontúirt a bheith fágtha ina gcadhain aonraic de bharr easpa oibleagáide dá chéile.

Is minic a chuidíonn daoine a bhfuil an ghráin acu ar a chéile le chéile mar is é leas a chéile é. Thuig an Filí é seo agus tá sé le léamh idir na línte i gcuid dá chuid dánta. Is féidir féiniúlacht an phobail a mhíniú mar shraith luacha nó comharthaí is mothúcháin a cheanglaíonn daoine le chéile trí a bheith go síoraí ag iarraidh a bheith in aon bhun amháin. Bhí an ceol agus na hamhráin ar na gnéithe ba chumhachtaí i gcaitheamh aimsire an phobail. Níl an fhilíocht chomh hard sin ach i gcás Fhilí Bhaile na mBrobhach d'éirigh leis pobal a thabhairt timpeall air a raibh meas acu ar an bhfilíocht a bhí sé a chumadh. D'éirigh leis agus é ag aithris a chuid dánta an t-am a bhí caite a thabhairt i lár an urláir sa teach ina raibh sé ag aithris an dáin. Dánta mar An Gráinneach Mór, An Chaora, Lá na Fola, Lá an Bhreithiúnais, cuir i gcás.

Bhíonn caint anois ar turasóireacht chultúrtha, ach tá dánta atá cumtha ag Joe Shéamus Sheáin faoin nádúr agus faoin timpeallacht an thábhachtach. Tá eacnamaíocht chultúrtha an phobail iontu agus tá an fhilíocht mar chroí lár de sin. Bhí forbairt phobail an ama sin i bhfad ní ba phraiticiúla ná forbairt phobail an lae inniu. Bíonn gasúir scoile ag déanamh staidéir ar an timpeallacht ach d'fhéadfaí go leor a fhoghlaim ón gcaoi a raibh oideachas na litríochta mar áis sa bhforbairt phobail agus an Filí ina mhaith. Ní leor a bheith ag déanamh staidéir ar dhán as féin mar caithfear é a cheangal leis an traidisiún as a dtáinig sé. Nuair a fheiceann tú dánta mar a chum Filí ar fáil agus é sin ar fad ag tarlú i ngan fhios do go leor daoine óga a bhí ag foghlaim na filíochta ar scoil.

B'fhiú do dhaoine óga an lae inniu tuiscint a fháil ar an ngaol atá idir téacs an dáin, an láithriú nó an aithris a dhéantaí ar an dán agus an traidisiún as ar fhás an dán a choinneáil i gcuimhne. Bhí sé sin ag gach uile dhuine beagnach a tháinig faoi thionchar Fhilí Bhaile na mBrobhach.

Bheadh tuairim mhaith ag daoine cén dán a déarfadh an Filí ag ócáid mar bhí sé in ann an ócáid a léamh. Bheadh a fhios aige an cineál dáin ab fhearr a mbeadh glacadh leis ar an ócáid. Bhí pobal ag Filí Bhaile na mBrobhach ach céard is pobal ann d'fhile. Tá pobal bunaithe ar riachtanais an chomhoibrithe i bpobail bheaga agus ar chúrsaí gaoil. Tá pobal a chruthaítear ar ala na huaire. Seo ceangal a tharlaíonn ar an spota.

Tá an gnáth pobal ann. Seo ceangal a tharlaíonn nuair a

eagraítear pobal timpeall ar a n-áit chónaithe. Pobal eile is ea an pobal a thagann le chéile bunaithe ar riachtanais mar pobal portaigh, pobal cladaigh, pobal le féar a chur isteach agus mar sin de, agus ansin an tríú pobal, an pobal idé-eolaíoch. Tarlaíonn sé seo nuair atá fis útóipeach den chomhludair ag éirí as na tuiscintí a fhaightear ón gceangal ar ala na huaire.

Seo pobal, abair a bheadh timpeall b'fhéidir ar ghrúpscéim uisce mór millteach nó pobal a bheadh timpeall ar an gcreideamh nó ar an oideachas ach istigh san bpobal sin, de bhrí go mbeadh an pobal fíor mhór i gceist d'fhéadfadh daoine a bheith ina measc a bheadh ag luí ar a gcuid maidí agus gan tarraingt le chéile chomh mór agus a bheadh orthu tarraingt le chéile dhá mba ag líonadh leoraí móna a bheadh siad nó ag obair le chéile sa gcladach. Baineann daoine a gciall féin amannta as dán mar a oireann dóibh féin nó mar a oireann don ócáid. Nuair a bhí an Filí ag éirí suas, ba chnuasach de theaghligh a bhí sa bpobal. Bhí aithne ag daoine ar a chéile. Bhí a fhios acu na rudaí maithe a bhí ag baint leo. Bhí a fhios acu na laigí a bhí ag baint leo. Níl an t-eolas céanna ag daoine ar a chéile sa lá atá inniu ann. Dá bhrí sin, ní bheadh an tionchar céanna ag Filí Bhaile na mBrobhach inniu agus a bhí aige ag an tráth ar mhair sé. Bhí daoine ann a chreid go raibh draíocht ag an bhFilí agus chuidigh sé féin leis an tuiscint sin a chruthú. Tá dhá scéal mar chruthú ar sin i measc a lucht aitheantais.

Sa gcéad scéal tá sé ráite gur imir sé an cleas seo ar a dhuine muinteartha, Micil Pheadair. Bhí Micil ag dul suas ar an bportach lá ag iarraidh ualach móna. D'éirigh an Filí roimhe amach as scailp agus folt d'fhionnach as eireaball capaill mar ghruaig air. Bhí sáspan ina láimh aige agus d'fhiafraigh sé de Mhicil an mbeadh aon seans go dtabharfadh sé lán an tsáspain de phlúr dó mar go raibh na daoine maithe istigh sa scailp fágtha gan aon phlúr.

Scéal eile faoi gur dúradh go mbíodh sé féin agus reithe le duine de na comharsanaí ag caint le chéile. Fiafraíodh den Fhilí an fíor go bhfuil caint ag an reithe. Dúirt an Filí gur fíor. Ansin fiafraíodh de céard a bhíonn le rá ag an reithe leis. An freagra a bhí ag an bhFilí ar sin, "An lá cheana agus mé ag dul síos an bóthar thar an ngarraí a raibh sé ag ithe ann rith sé aniar chugam agus chuir sé a dhá chrúib tosaigh suas ar an gclaí idir an garraí agus an bóthar agus d'airigh mé ag caint liom é. Sheas mé agus siúil mé anonn chuige. Thóg sé ceann dá chrúba tosaigh den chlaí agus dhírigh sé siar i dtreo Leithrinn í. Ansin dúirt sé go breá soiléir liom, "Nach glas iad na Cnoic i bhfad uainn".

Bhí trí bhealach ag filí Bhaile na mBrobhach le béim a chur ar a chuid dánta agus é á n-aithris don phobal. Ceann amháin ina n-insíodh sé scéal an amhráin i sé nó seacht d'abairtí. An dara ceann go n-éiríodh leis an lucht éisteachta ceangal a dhéanamh idir rud éigin ina saol féin agus an dán nó rud éigin i saol an phobail agus an dán agus an tríú ceann, an dán féin cumtha faoin bhFilí féin nó faoi dhuine éigin a bhfuil aithne an mhaith ag an lucht éisteachta air agus go mbainfeadh siad craic as véarsaí sna dánta a mbíodh daoine aitheantais luaite. Samplaí de seo is ea trí véarsa as an nGráinneach Mór.

*Ba luaithe é ná an eilit ná an giorria cíbe,
Ag dul síos ag Tigh Phít Pheadair Bhreathnaigh,
Ach ag Clochar an Bhromaigh sea bhíomar ina thimpeall,
Pádraic Chearra ar a dhroim is é dhá lascadh.*

*Rug Pít ar an tsluasaid is Joe ar an lá;
Chroch Pádraic an cána uaidh an rata,
Is ba ghearr leis na Fianna iad i lom chosa in airde,
I ndiaidh Thomáis Uí Ghráinne is Mhac Chearra.*

*Síos ar Tigh Fenton a rinne sé láithreach –
Cé a chasfaí sa tsráid leis ach Beartla.
Isteach ar na duánaí buaileann sé an Gráinneach,
Is chuir sé go básta é sa gclaise.*

Sna dánta, Maidín Bhealtaine, Sléibhte Chonamara agus Leithrinn, tá pictiúir an- tsoiléir tugtha ag an bhFilí dúinn ar áilleacht na n-áiteanna seo.

Sna dánta molta ar dhaoine, bhí sé in ann é sin a dhéanamh go maith. Maidir leis na dánta caointe bhí sé in ann daoine a mholadh freisin, An tAthair Mícheál Ó Gríofa, agus Mícheál Breathnach go háirithe. Maidir le dánta ar chúrsaí creidimh, ceapaim go bhfuil dánta an mhaith scríofa ansin aige, mar atá, Lá an Bhreithiúnas, An Bás, Aiséirí an Pheacaigh agus Ar Aghaidh.

Bhí sé ag insint faoin am le teacht sa dán a chum sé faoin dara cogadh mór cúpla bliain sular tharla sé. Is í an cheist a bheadh ag duine, má chreid sé go raibh an dara cogadh mór ag teacht, cén fáth go ndeachaigh sé anonn go Sasana bliain sular thosaigh an cogadh agus gur chaith sé na chéad trí bliana den chogadh i Sasana. Léiríonn sé sin go raibh iompar amháin air agus é ag cumadh na filíochta agus iompar eile air agus é ag iarraidh a shlí bheatha a bhaint amach.

Tá scéal faoi Chailleach na hAirde Móire a bheith ag cur chomhairle ar iascairí gan a dhul ag iascach Aoine an Chéasta agus bhí sise ag feidhmiú mar bhean feasa ag an am céanna a raibh searmanas eaglasta Aoine an Chéasta ar siúl i Séipéal Charna. Ba é an rud céanna é ag Filí Bhaile na mBrobhach. Bhí seisean ag feidhmiú mar dhuine draíochta a raibh ceangal leanúnach aige siar go dtí aimsir na bhFilí agus na ndraoithe. Chreid sé gurbh oidhre é ar fhilí na Gaeilge. Ag an am céanna bhí sé sásta a bheith ina bhall den Eaglais Chaitliceach agus freastal go sollúnta ar shearmanais na hEaglaise sin.

Ar an gcaoi céanna cé go raibh sé in ann dánta diaga den chéad scoth a chumadh, bhí sé chomh maith céanna ag cumadh véarsaí gáirsiúla agus comhluadar na gáirsiúlachta a sheirbhísiú lena chuid dánta chomh maith leis an gcomhluadar diaga. Bhí sé chomh cumasach céanna ag an sciolladóireacht mar a léirigh sé ina dhán ar *An nGráinneach Mór*.

Thug sé cuntas ar an deoraíocht sna dánta *Spailpín Chamais*, agus *An Deoraí as Baile na mBrobhach*. Rinne sé ceangal siar go dtí aimsir na haislinge ina dhán ar an mBean Sí. Sa dán fiannaíochta *Oisín agus Pádraig* rinne sé iarracht mhaith aithris a dhéanamh ar dhánta na mBard nó an fhilíochta shiollabach. Thuig Filí Bhaile na mBrobhach go raibh sé ina oidhre ar thraidisiún a bhí ós cionn míle go leith bliain d'aois, traidisiún a bhí níos sine ná teacht na Normannach ná teacht na Lochlannach go hÉirinn, traidisiún a bhí chomh sean nó níos sinne ná teacht an chreidimh Chaitlicigh go hÉirinn.

Ní thraidisiún na ndraoithe na mBan Feasa, ná Oisín, ná Fhionn Mac Cumhaill amháin a tharraingt an Filí chuige lena inspioráid filíochta a fháil. Sa dán *An Bás* cuireann an Filí smaointe na Críostaíochta faoin mbás i gCois Fharraige os comhair an lucht éisteachta. Is cinnte go raibh tionchar ag

misinéir Árann ar dhánta diaga Joe Shéamuis Sheáin. Orthu sin tá *Lá an Bhreithiúnas*, *Aiséirí an Pheacaigh*, *Lá na Fola* agus *An Tríú Cogadh Domhanda*. Sa dán *Ar Aghaidh* déanann an Filí dán faoi shagart óg a oirníodh agus a bhí le dul ar na misiúin agus a thug cuairt ar Scoil Sailearna nuair a bhí an Filí ag freastal uirthi.

Le linn don phobal a bheith ag ceiliúradh trí scór bliain ina shagart don Athair Steve Ó Donnchadha i mí an Mheithimh i mbliana, bhí deis agam mar Chathaoirleach an Chomharchumainn labhairt ag an ócáid. Roghnaigh mé an dán *Ar Aghaidh* a léamh mar cheap mé gur fheil sé an obair a bhí déanta ag an Athair Steve ar na misiúin. Ní raibh mé ach tosaithe nuair a thosaigh roinnt de na daoine ba shine sa lucht éisteachta á rá in éineacht liom. Bhí sé de ghlanmheabhair acu. Sin léiriú ar an ngreim atá ag filíocht an Fhilí ar a phobal.

D'éirigh le Filí Bhaile na mBrobhach a phobal a spreagadh trí iad a thabhairt siar ar stair an laochais agus na ngníomhartha gaile agus gaisce a tharla sa stair, sa bhFiannaíocht nó sa Rúraíocht, sin nó ceangal a dhéanamh le gníomh éigin a bhí tarlaithe san áit. Mar shampla ar Bhóthar an Locháin

*Is é sladadh Chluain Tairbh a d'fhág Lochlannaigh cloíte,
Is gaiscigh ina mílte Dé hAoine gan ceann.
An cath ag Móin Ratha a mhair seacht lá is seacht n-oíche,
Is gur ann a thit Conal Claon is an laoch Dónal Bán.*

*Scríosadh an Traoi agus creachadh na hEigipts.
Nach iomaí fear bríomhar a d'fhág siad ar lár
Ach an té a d'fheicfeadh gach siege is a mhairfidh le n-insint,
Is do ghníomhartha an tSrutháin Bhuí sea a bhéarfadh sé an barr.*

Ba thréith láidir a bhí san Éireannach a bheith in ann dúshlán daoine a thabhairt agus gnóthachtáil sa dúshlán sin. Tá an dúshlán sin le feiceáil go soiléar sa dán a rinne Joe Shéamus Sheáin faoin nGráinneach Mór.

Tá samplaí go leor sa litríocht bhéil agus sa litríocht scríofa áitiúil ar an sciolladóireacht ach tá go leor de chumas na sciolladóireachta caillte mar go raibh cuid mhaith de nach raibh i gcruth a scríobh síos dar le daoine. Ní minic a bhíodh daoine a mbíodh suim sa scríbhneoireacht acu i láthair nuair a bhíodh na hócáidí sciolladóireachta seo ann. Ach is cinnte go raibh scil na sciolladóireachta chomh láidir nó ní ba láidre ná mar a bhí scileanna caointeoireachta. Bhí sciolladóireacht mar bhealach le smacht, ord agus eagar a choinneáil, náire a chur ar dhaoine, faitíos a chur ar dhaoine ach sa lá atá inniu ann tá bealaí eile aimsithe le tabhairt faoi sin.

Thuig Joe Shéamuis Sheáin go raibh ceangal neamhbhriste aige le filíocht na Gaeilge a chuaigh siar na cianta. Bhí pobal aige agus scríobh sé faoi rudaí a tharla nó faoi rudaí a d'fhéadfadh tarlú nó ar smaointe a bhí ina intinn agus in intinn daoine eile. Scríobh sé faoin nádúr agus faoi rudaí eile agus d'úsáid sé béarlagair na filíochta le go mairfeadh cuimhne ar na rudaí sin lena linn agus ina dhiaidh.

Is fiú dúinn a bheith buíoch dó as an oidhreacht atá fágtha aige againn. Seans go ligfear i ndearmad cuid de na scéalta atá fós ag snámh in intinn an phobail faoi ach is taisce luachmhar a shaothar do Chois Fharraige agus is fiú é a roinnt ó ghlúin go glúin. ■